

УДК 811'373.72

**НАЦІОНАЛЬНІ ВІДЗНАКИ ПАРЕМІЙ,
ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ВЕСІЛЛЯ ТА ЙОГО ТРАДИЦІЇ
(на матеріалі української, англійської та італійської мов)**

І.Ю. Скрипник, канд. філол. наук (Харків)

Стаття присвячена семантичному та лінгвокультурологічному аналізу англійських, українських та італійських прислів'їв та приказок, які характеризують весілля та його традиції; виділено групи паремій, об'єднаних певними узагальненими значеннями; проаналізовано їх універсальні та специфічні риси.

Ключові слова: етнолінгвістика; мова та культура; національні відзнаки; прислів'я та приказки; семантичний та лінгвокультурологічний аналіз.

Скрипник И.Ю. Национальные отличия паремий, характеризующих свадьбу и ее традиции (на материале украинского, английского и итальянского языков). Статья посвящена семантическому и лингвокультурологическому анализу английских, украинских и итальянских пословиц и поговорок, характеризующих свадьбу и ее традиции; выделены группы паремий, объединенных определенными обобщающими значениями; проанализированы их универсальные и специфические черты.

Ключевые слова: национальные особенности; пословицы и поговорки; семантический и лингвокультурологический анализ; этнолингвистика; язык и культура.

Skrypnyk I.Yu. National features of the paremiological units that characterize wedding and its traditions (on the material of the Ukrainian, English and Italian languages). The article focuses on the semantic and linguocultural analysis of the English, Ukrainian and Italian proverbs that characterize wedding and its traditions; the proverbs grouped by certain general meaning have been singled out; universal and specific features of these proverbs have been analyzed.

Key words: ethnoлингвистика; language and culture; national features; proverbs; semantic and linguocultural analysis.

Підходи до вивчення мов як з точки зору пошуку універсалій, так і з точки зору виокремлення специфічного, суто національного, залишаються актуальними напрямками у сучасному мовознавстві. Кінець ХХ – початок ХХІ століть відзначився розширенням можливостей мовознавства за рахунок когнітивної лінгвістики, психо- та соціолінгвістики, етнології, завдяки чому дослідження мовних одиниць збагатилися даними, отриманими з цих наук [3]. Пильна увага приділяється взаємодії мови та суспільства, що висуває у фокус наукових досліджень етнолінгвістику, яка на сучасному етапі розвитку мовознавства трактується як “дослідження мов світу, окрім їх фонетичної сторони” [5, с. 9]. Разом із етнолінгвістикою новий імпульс отримує й фразеологія, яка, завдяки залученню методів когнітивістики до вивчення механізмів переосмислення

мовних одиниць, ще тісніше пов’язує процеси мислення та їх репрезентацію у мові. Дослідження фахівцями-фразеологами національно-специфічних рис фразеологічних систем різних мов відбувається у межах ідіоетнічної фразеології [3]. Невід’ємною частиною фразеологічного фонду є паремії, під якими ми розуміємо стійкі у мові та відтворювані у мовленні анонімні вислови (вирази), придатні до застосування у дидактичних цілях [14, с. 67]. Паремії є загальним терміном, що охоплює, як правило, прислів’я та приказки. Досить важко провести чітку межу між прислів’ями та приказками [6], утім вони мають свої дефініції. Під прислів’ями розуміють “короткий, часто віршований крилатий народний вислів, в якому... виражено повчальний життєвий досвід і мудрість мас... Найчастіше прислів’я використовують метафору, а та-

кож гіперболу, іронію, порівняння, епітети та інші тропи” [6, с. 297]. Приказкою є “стислий крилатий народний вислів, близький до прислів’я, але без властивого йому повчального значення” [6, с. 296–297]. На думку багатьох дослідників, прислів’я та приказки є так званими малими жанрами фольклору [4, 10, 17, 22], які найбільш тісно пов’язаними із самобутніми особливостями певного етносу. Оскільки поняття етносу є одним із ключових для досліджень, виконаних у межах етнолінгвістики, зауважимо, що “етносом прийнято називати історичні спільності людей, які мають спільну мову, виразно диференційовану від інших традиційну культуру; власний менталітет, володіють усвідомленням єдності свого походження і культурної відмінності від інших спільностей, тобто етнічною самосвідомістю, що виражається у самоназві” [7, с. 17–18].

Прислів’я та приказки є “ментальними репрезентаціями, що відбивають потік свідомості через досвід, уявлення, культуру й світосприйняття” [4, с. 418]. Звернення до пареміологічного фонду різних мов з метою дослідження його універсальних та специфічних рис обумовлено тим, що саме в ньому зосереджені когнітивні процеси сприйняття, розуміння і пізнання людиною навколишнього світу на різних етапах її розвитку [4]. Тож актуальність статті визначається важливістю дослідження взаємовідносин між мовою та культурою задля вивчення та аналізу тих засобів за допомогою яких в мові знаходять своє відображення побуту, релігійні, соціальні уявлення певного етносу щодо оточуючого світу та безпосередньо людини у цьому світі.

Дослідження сучасної лінгвістики в галузі пареміології зосереджені, головним чином, на вивченні певних концептів, що реалізуються як у прислів’ях однієї мови, наприклад, концепти ЯЗИК [12] та ЛЮБОВ [11] в англійській мові, так і різних, в яких порівнюються лінгвокультурологічні аспекти концептів [1; 2]. Вивчення концептів на матеріалі саме пареміологічного фонду є цілком зрозумілим, адже завдяки образності прислів’їв та приказок “той чи інший експлікований концепт відображається його носіями, з одного боку, глибоко

та об’ємно, з іншого боку, володіє (відносно його носіїв та їх комунікації) високою лінгвопсихологічною привабливістю” [11, с. 103]. Значна увага приділяється аксіологічності паремійних одиниць [8], відтворенню народних традицій та обрядовості у паремійному фонді певних мов, вивченню відтворених у пареміях символів, що є характерними для того чи іншого етносу [10]. Але на сучасному етапі паремії є об’єктом вивчення не тільки лінгвістики. Дослідження із поведінкової психології доводять, що використання у мові приказок на кшталт *nobody is perfect, live and learn* знижують відчуття провини після якоїсь помилки та сприяють формуванню переконання, що всі роблять помилки або що помилки є невід’ємною складовою нашого життя. Вивчаються функції прислів’їв та приказок у повсякденному мовленні, де вони розглядаються як інструменти, що захищають думку індивіда у публічних інтерактивних ситуаціях – використання паремій у повсякденному діалогічному мовленні надає словам мовця переконливості за рахунок посилення на третю сторону, тобто на колективний досвід, що міститься у пареміологічному фонді будь-якого етносу [17]. Вивчення прислів’їв застосовується у дослідженнях взаємозв’язку поколінь у різних культурах [16]. Значна увага приділяється місцю прислів’їв у вивченні іноземної мови, зокрема англійських прислів’їв та цитувань, які можуть слугувати “емоційним/когнітивним посередником” у вивченні іноземної мови [22].

Понад третину національного фонду паремій становлять прислів’я та приказки про людину, її життя, риси характеру, родинні стосунки, в яких характеризуються фізичні та моральні якості особи, часом дається філософське осмислення її буття та поведінки [4, с. 417]. Об’єктом статті є українські, англійські та італійські прислів’я та приказки, що відображають весілля та його традиції. Мета дослідження полягає у ідеографічній класифікації емпіричного матеріалу; лінгвокультурологічному аналізі виділених груп; виявленню національно-специфічних рис досліджуваної групи паремій.

Матеріалом для статті слугували прислів’я та приказки української, англійської та італійської

мов, отримані шляхом суцільної вибірки із лексикографічних джерел української, англійської та італійської мов.

З давніх-давен одруження завжди було однією з найурочистіших, найбільш хвилюючих подій у житті людини. Саме слово *весілля* в українській мові сприймається як означення радості, веселощів. В англійській мові воно має дещо інше значення – лексема *wedding* походить від древньо-англійського слова, яке позначає “застава, порука, обітниця” [21].

Аналізуючи та зіставляючи прислів'я у трьох мовах, ми користувалися поняттям “логема” (термін запропонований П.В. Чесноковим), що є логіко-семантичною одиницею узагальненого характеру, під яку можуть бути підведені певні групи паремій [14, с. 46, 112]. Логема виступає в якості узагальненої початкової думки, яка об'єднує групи певних характеристик та оцінок певних культурно-значимих смислів, що виявляються у пареміоло-гічному фонді [там само]. Отже, ми виділили п'ять груп паремій, які можна об'єднати за наступними узагальненими значеннями: 1) відношення до весілля як такого; 2) найкраща пора року для весілля; 3) погода на весіллі; 4) зовнішність нареченої / дружини; 5) шлюб та гроші. Розглянемо їх на конкретних прикладах.

1) Відношення до весілля як такого:

Погоджуючись із думкою деяких дослідників, ми вважаємо, що прислів'я та приказки, виконуючи певну регулятивну функцію у мові, встановлюють правила та моделі поведінки, які, незважаючи на те, що не є непохитними та неухильними, відображають соціально визнані норми та звичаї [17; 19, с. 303]. Тож досить однотайним є погляд на інститут шлюбу у трьох різних етносах, який можна узагальнити наступним чином: якщо бажаєш неприємностей – оженись. Ця порада стосується безпосередньо чоловіків в українських та англійських прислів'ях, та не має визначеної гендерної настанови в італійській. Англ. *Needles and pins, needles and pins, when a man marries, his trouble begins. The most dangerous food is wedding cake.* Одруження є одним з найефемерніших джерел задоволення: англ. *If you would be happy for a week take a*

wife; if you would be happy for a month kill a pig; but if you would be happy all your life plant a garden. Більш того, деякі українські приказки свідчать про те, що одруження – це покарання, або біда: *Яку йому кару дати? – Оженить його, то буде знати! Не мав лиха, так оженився;* іт. *Sposati e vedrai, perderai il sonno e più non dormirai* (оженись та побачиш, що загубиш сон і більше не спатимеш).

Майже одногласно англійські та українські прислів'я попереджають проти поспішного весілля: укр. *Хто рано одружиться, той вік не натужиться.* Англ. *Marry in haste and repent at leisure.* Утім слід зауважити, що в сучасній англійській мові це прислів'я зазнало певної субституції компонентів і стосується скоріше квапливих шагів взагалі, ніж безпосередньо шлюбу: *All modern governments legislate in haste and repent at leisure.*

2) Найкраща пора року для весілля:

Особлива увагу приділяється порі року, яка вважається щасливою або навпаки нещасливою для весілля. Найбільш нещасливим місяцем вважається травень. Ця прикмета є, мабуть, однією з найстаріших, адже зустрічається ще у часи Овідія. У своїй поемі “Фасти” він писав: «Іни вдове в эти дни, ни девице праздновать свадьбу Не подобает никак: долгим не будет их век, Вот почему я скажу, если ты пословицам веришь: В мае, народ говорит, замуж идти не к добру» [9, с. 105]. У сучасній англійській мові ця прикмета відбилася у прислів'ї *Marry in May, rue for eye*, в українській: *В маю одружуватися – весь вік маятися.*

Італійці не дарма вважаються дуже заборонними, особливо коли йдеться про весілля, адже намагаються вибирати не тільки місяць, але й день тижня: *Di Venere e di Marte non si sposa, non si parte, né si dà principio all'arte* (но н'ятницях та вівторках не одружуються, не їдуть, не починають жодного витвору мистецтва).

3) погода на весіллі:

Повна розбіжність спостерігається, коли йдеться про погодні прикмети на весіллі: англ. *Happy is the bride that the sun shines* – для англійців промені сонця, що сяють на молодих при виході з церкви, вважаються добрим знаком. Для італійців на-

впаки дощ у день весілля символізую багатство та щасливу долю для подружжя, про що й говорить приказка *Sposa bagnata sposa fortunata* (мокра наречена – щаслива наречена). В українському фольклорі теж існує повір'я, що дощ приносить благополуччя та добробут, але воно не отримало стійкої, відтворюваної форми у мовленні.

4) зовнішність нареченої/дружини:

Зовсім мало уваги приділяється зовнішності майбутньої дружини в англomовних прислів'ях, тільки застереження щодо уважності у виборі, яке має відтінок легкої зневаги адже вибір жінки дорівнюється до вибору білизни: *Never choose your women or your linen by candlelight*. Або ж натяк на те, що краще не покладатися на свої очі та не обирати судячи тільки з зовнішності: *Choose a wife rather by your ear than by your eye*.

Більш виразними у своєму ставленні до зовнішності нареченої/дружини є італійці – краса жінки виступає скоріше вадою, аніж достоїнством, що відображено у наступних прислів'ях: *Moglie bella, cattiva massaia* (красива дружина, погана хазяйка) або *La moglie bella ti fa far da sentinella* (красива дружина зробить з тебе вартового).

Українські прислів'я фіксують подвійне ставлення до зовнішності дружини, а їх чимала кількість по відношенні до інших двох мов свідчить про важливість цього аспекту для українського етносу. Красива зовнішність розцінюється як своєрідний подарунок, щось дуже приємне: *З гарною одружиться – є на кого подивиться!* Гарна зовнішність для дівчини – це товар, який можна вигідно обміняти: *Личко дівку віддає!* Водночас для парубка зовнішність не грає такої важливої ролі, на передній план виступають його моральні якості: *Поганий на вроду, та гарний на вдачу*. Незважаючи на те, що краса в українському етносі не є вадою, як в італійському, деякі прислів'я нівелюють її значення та не маючи гендерної диференціації, вони можуть відноситися як до чоловіків, так і до жінок: *Не шукай краси, а шукай доброти. З красивого лица води не пийти*.

5) шлюб та гроші:

Група паремій, об'єднана цим значенням, не має однозначної конотації у трьох мовах. В англomов-

них прислів'ях зафіксовано легку іронію та відсутність будь-якого засудження шлюбів з розрахунку: *Never marry for money, but marry where money is* або *Don't marry for money; you can borrow it cheaper*.

Український етнос фіксує чітку негативну конотацію та настанову не одружуватися, якщо не має кохання: *Не з багатством жити, а з людиною. Бери жінку в льолі, аби була до любові. Краще на вбогій женитися, чим вік з багатою волочитися*. Також поведінкові установи, що містяться в українських прислів'ях, мають гендерну диференціацію, адже стосуються як чоловіків (як, наприклад, у зазначених вже вище), так і жінок, наприклад: *Краще в ставку потопати, як з нелюбим шлюб взяти. Краще полин їсти, ніж з нелюбим за стіл сісти*. Така диференціація не має міста в англomовних прислів'ях цієї ж групи. Італійські паремії демонструють амбівалентну оцінку шлюбів із розрахунку: *Chi sposa il denaro prende cattiva moglie* (хто одружується із грошима, бере погану жінку) та в той же час *Chi si marita per amore, di notte ha piacere, e di giorno ha dolore* (хто одружується по кохання, ніччю отримує задоволення, а вдень журиться). Оскільки “прислів'я відображають різноманітний досвід людини, вони приречені суперечити одна одній, оскільки саме життя створено з тисячі суперечностей” [18, с. 8].

Наведені результати є попередніми, подальший збір фактичного матеріалу дасть змогу виділити, проаналізувати та порівняти інші групи паремій, дослідити їх аксіологічний аспект, образність, стилістичні засоби, характерні для паремій певної мови, тому подальші дослідження у цьому напрямку видаються нам цікавими та перспективними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басыров Ш.Р. Категория жизни и смерти в разноструктурных языках (на материале паремий и крылатых выражений) / Ш.Р. Басыров // *Studia germanica et romanica*: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – 2009. – Том 6, № 1 (16). – С. 45–61.
2. Близнюк О.О. Концепти життя і смерті: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов) : авто-

- реф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне та типологічне мовознавство” / О.О. Близнюк. – К., 2007. – 20 с.
3. Кириллова Н.Н. Фразеология романских языков: этнолингвистический аспект [Электронный ресурс] / Н. Н. Кириллова // Итоговая публикация по гранту РГНФ-2003. – Режим доступа : <http://phraseo.narod.ru/st/1.htm>. 4. Ковальська Н. Паремії як засіб відображення когнітивних процесів / Н. Ковальська // Вісник Львівського університету. Серія Філологія. – 2004. – Вип. 34. – Ч.1. – С. 412–418. 5. Копыленко М.М. Основы этнолингвистики // М. М. Копыленко. – Алматы : Евразия, 1995. – 178 с. 6. Літературознавчий словник-довідник / Під ред. Р.Т. Гром’яка, Ю.І. Ковалів. – К. : Академія, 1997. – 752 с. 7. Макаруч С.А. Етнічна історія України / С.А. Макаруч. – К. : Знання, 2008. – 471 с. 8. Маркотенко Т.С. Аксесологічність українських прислів’їв та приказок [Електронний ресурс] / Т.С. Маркотенко // Publishing house Education and Science s.r.o. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2009/Pedagogica/54518.doc.htm. 9. Овидий. Фасты / Овидий // Собрание сочинений Академии наук СССР. – Ленинград, 1978. – Т. IX. – Ч.1. – 325 с. 10. Памис А. Береза в русской фразео-паремии / А. Памис, К. Туталева. – Гранада, 2010. – 11 с. 11. Панченко О.О. Особливості вживання концепту “любов” в англійській пареміології / О.О. Панченко // Нова Філологія. – Запоріжжя, 2009. – С. 102–105. 12. Полинченко Д.Ю. Концепт “язык” в английской паремии / Д.Ю. Полинченко // Язык, сознание, коммуникация. – М. : МАКС Пресс, 2004. – Вып. 26. – С. 83–90. 13. Прислів’я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру. – К. : Наук. думка, 1990 – 528 с. 14. Савенкова Л.Б. Русская паремииология: семантический и лингвокультурологический аспекты / Л.Б. Савенкова. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского ун-та, 2002. – 240 с. 15. Guazzoni P. Il grande dizionario dei proverbi italiani [Electronic resource] / P. Guazzoni, M. F. Oddera. – Режим доступу : <http://dizionari.zanichelli.it/dizionariOnline>. 16. Kaplan M.S. Using Proverbs to Explore Intergenerational Relations Across Cultures [Electronic resource] / Matthew Kaplan // Construction and transfer of cultural knowledge. Conference proceedings. – 2004. – Режим доступу: <http://www.ed.psu.edu/icik/2004Proceedings/section4-kaplan.pdf>. 17. Lauhakangas O. Use of proverbs and narrative thought [Electronic resource] / Outi Lauhakangas // An Electronical Journal of Folklore. – 2007. – Volume 35. – P. 77-85. – Режим доступу: <http://haldjas.folklore.ee/folklore/vol35/lauhakangas.pdf>. 18. Litovkina A. T. Old proverbs never die, they just diversify / A. T. Litovkina, W. Mieder. – Hungary : University of Veszprem Press, 2006. – 396 p. 19. Profantová Z. Proverbial tradition as a cultural-historical and social phenomenon / Z. Profantov // Phraseology and Paremiology. – Bratislava, 1998. – P. 302–307. 20. Speake J. The Oxford Dictionary of Proverbs / J. Speake. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 375 p. 21. Wedding traditions and customs history [Electronic resource] – Режим доступу: <http://www.aomdj.com/traditio.htm>. 22. Zhu Yao-yun. The potential motivational values of English proverbs and quotations in Chinese EFL teaching / Zhu Yao-yun // Sino-US English Teaching. – 2008. – Volume 5. – № 8. – P. 6–12.